

T 4 Podmínky utváření tržní rovnováhy a tržní selhání

1. Rovnovážná cena trhu
2. Konkurence
3. Monopol
4. Tržní selhání

1. Rovnovážná cena trhu

Předpokladem existence trhů je dvojitá oddělenost výrobců:

- dělba práce
- vlastnictvím

Trh není homogenní mnoho přístupů:

- územní členění: místní, národní, světový
- podle předmětu koupě a prodeje:
 - trh produktů (výrobků a služeb)
 - trh výrobních faktorů
 - trh peněz

Ve výkladu ekonomické teorie budeme velmi často pracovat s rozlišením na:

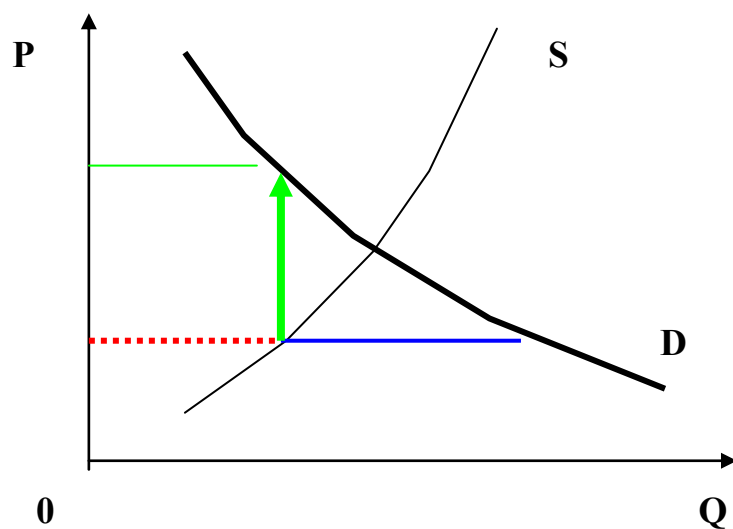
- *trh dílčí – trh jediného produktu*
- *trh agregátní = souhrn dílčích trhů*
- *resp. trh individuální*

Tržní mechanismus je založen na protichůdnosti nabídky a poptávky.

Rovnováha

O trhu řekneme, že je v rovnováze, je-li nabídka vyrovnána s poptávkou.

Rovnováha: „všichni jsou spokojeni a nemají důvod měnit své rozhodnutí

Pozor při interpretaci:

- funkce ceny = vyrovnává vztah mezi nabízeným a poptávaným množstvím.
- *Rovnováhu vyjadřuje výlučně cena odpovídající průsečíku křivky nabídky a poptávky. Proč?*

Utváření rovnováhy – pavučinový model

1. K ilustraci čeho slouží?
2. Na jakých předpokladech je založen?

2. Konkurence

- proces střetávání různých, zpravidla protikladných zájmů tržních subjektů.

Proces konkurence je od trhu neoddělitelný a v tomto smyslu je *předpokladem fungování trhu*.

Potenciální problém interpretace:

- pojem jak jsme výše vymezili ctí všichni autoři
- Ale často obsahově ztotožňují s určitou konkrétní formou.
- Problém: Ta na trhu nemusí být zastoupena.

konkurence

- *napříč trhem.*
- *na straně poptávky*
- *konkurence mezi subjekty nabídky - z hlediska vývoje trhu a mechanismu jeho fungování – má klíčovou roli*

↳ Konkurence mezi firmami se uskutečňuje v podobě dvou základních forem, podle nichž rozlišujeme:

***konkurenci
cenovou a necenovou.
Je to dělení:
podle prostředků konkurence***

Cenová konkurence

- znamená, že si firmy konkurují prostřednictvím ceny.
- *projevuje se snižováním ceny*
- smysl spočívá v možnosti realizovat větší množství produkce za nižší cenu..
- Cenová forma konkurence je základní a historicky také výchozí

Oslabování významu cenové konkurence
je kompenzováno rostoucí vahou konkurence necenové.

- *kvalita produkce*
- *širší podmínky prodeje (servis, garance, úvěr aj.)*
- *reklama*
- *dobré jméno firmy*
- *značka, atd.*

Dělení konkurence podle postavení výrobců: dokonalá a nedokonalá

DoKo:

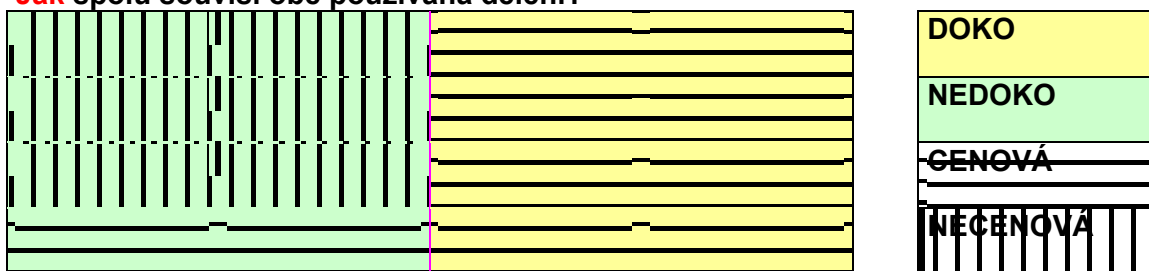
- *na straně nabídky je mnoho subjektů,*
 - *každý dodává pouze dílčí část celkové nabídky ⇒ nemůže ovlivnit celkovou nabídku.*
- *existuje volný vstup do odvětví*
- *kvalita výrobků všech producentů téhož výrobku je shodná (indiferentnost výrobků, výrobky jsou dokonalými substituty) a nedochází k upřednostňování koupě produkce určitého výrobce kupujícími.*

**Při splnění těchto podmínek existuje na trhu jediná cena,
která je vůči výrobcům objektivní.**

Dokonalá konkurence:

1. cesta úspor, zdokonalování a hospodářského pokroku.
2. situace ideální, které se reálné trhy více či méně vzdalují.

Jak spolu souvisí obě používaná dělení?

3. Monopol

Jsou dvě souvislosti, ve kterých se pojem objevuje

- tržní jev
 - tržní struktura
- jako jev je od reálného trhu neoddělitelný
 - *Má současně přímý vliv na charakter a kvalitu konkurence.*

Likviduje monopol konkurenci a je jejím protipólem?

Běžně názor:

konkurence má pozitivní vliv na tržní prostředí
monopol je odmítán jako jednoznačně negativní.

*Chápat monopol jako protiklad konkurence, jako její negaci, je nesprávné.
Monopol je formou konkurence.*

Monopol znamená, *jeden který má výhodu (Aristoteles).*

- ale může existovat jeden a přitom nemusí mít skutečnou výhodu.
- monopol – často označení - někdo realizuje výhodu - nutně nesouvisí se situací, že je subjekt jediný.

Co z toho plyne?

- v dalším výkladu budeme chápat především výsadní postavení subjektu (může to být sdružení), který realizuje výhodu oproti jiným konkurentům,
- pokud nebude výslovně uvedeno užití tohoto označení pro situaci, kdy je na trhu jediný výrobce.
 - V tomto případě monol jako tržní struktura, tzn. jeden na straně S

Pro mikroekonomickou analýzu mechanismu trhu mají zásadní význam monopoly *relativně stálé*.

Jejich příčina může být založena:

- *na přírodní zvláštnosti (přírodní monopol)*
- *na administrativním státním zásahu (administrativní monopol)*
- *na kontrole zdrojů, např. suroviny*
- *na tržním podílu opírajícím se o kapitálovou sílu (monopol ekonomické síly).*
 - *My si budeme v dalším výkladu všimnout především případu, kdy jedna firma bude schopna uspokojovat rozsahem své produkce tržní poptávku, přičemž bude produkovat výstup s nižšími náklady, než by byla úroveň nákladů, kdyby v odvětví produkovalo více firem. Jedná se o tzv. přirozený monopol.*
- *právní restrikcí, např. patenty či ochrana autorských práv.*

Nedokonalá konkurence

- *v centru pozornosti ekonomické teorie*
- *reálné poměry konkurence na reálných trzích*
- *různé stupně a podoby nerovnosti mezi konkurujícími subjekty.*

4. Zdroje tržních nedokonalostí

Trh **má vlastnosti**, které zabezpečují, že je nejučinnějším nástrojem koordinujícím využívání zdrojů.

- *není důvod k idealizaci tržního prostředí. „Dokonalost“ trhu je zřejmá ve srovnání s jinými možnými nástroji hospodářské koordinace.*
- *Zkoumáme-li samotný trh v jeho reálné podobě, zjistíme, že se při koordinaci projevují určité souvislosti, které můžeme vnímat jako nedostatky či poruchy.*

Tržní selhání:

- *popisujeme-li trh, hovoříme o tvorbě a směně statků, které lze charakterizovat jako soukromé.*
- ☺ *Soukromý statek je charakteristický tím, že:*
 - ☺ *výrobce je schopen omezit užití vyráběného statku na ty spotřebitele, kteří jsou ochotni za výrobek zaplatit (vyloučení výrobcem)*
 - ☺ *spotřebitel není nucen statek spotřebovat, ale pokud ano, pak jeho spotřeba statku snižuje dostupné množství pro ostatní spotřebitele (rivalitní spotřeba).*
- ☺ *Všechny statky uvedený požadavek nesplňují, v těchto případech hovoříme o tzv. veřejných statcích - (nerivalitní spotřeba).*
 - ☺ *Spotřeba dodatečných jednotek není spojena s nutností podstoupit oběť,*

- ☺ a proto - není tržní princip uplatňován, nebo je využíván v modifikovaných podobách.
- ☺ tvorba a distribuce je zabezpečována zpravidla vládními aktivitami (utváření poptávky) a financování se opírá např. o mechanismus zdanění.
- ☺ Obdobně je na vládních aktivitách založeno i zabezpečování těch oblastí společenské aktivity, které již svým charakterem *nemohou být zabezpečovány tržně*
 - ☺ (např. státní správa a samospráva, bezpečnost a obranyschopnost země) *nebo by tržní koordinace vedla k nežádoucím důsledkům* (např. vzdělání, kultura).
- ☺ Zdrojem vládních aktivit však může být i skutečnost, že některá tržní řešení vyúsťují do *nepřiměřených sociálních tvrdostí*.

Tržní selhání - situace, kdy trh nefunguje očekávaným způsobem, tzn. nezabezpečuje efektivní alokaci zdrojů.

Mezi příčinami:

- Existence *nedokonale konkurenčního prostředí – důvod?*,
- Druhou skupinu tvoří tzv. *externality*, jevy, se kterými souvisí tzv. *efekty přelévání*.

Externality – vlivy, faktory, které pozitivně či negativně ovlivňují jiné subjekty.

- *Pozitivní externalita* přináší subjektu užitek, aniž by musel za tento užitek platit.
- *negativní externalita*, např. náklady na zatemnění.
- V tomto kontextu můžeme rozlišovat „neoprávněné“ výhody či nevýhody, které na nás dopadají, aniž bychom se o ně přičinili. *Trh zde selhává často tím, že umožňuje přesouvání úhrady nákladů a nepůsobí proti vzniku externalit*

Učebnicová negativní externalita: škody na životním prostředí.

Z výše uvedených důvodů si musí hospodářský systém vytvářet nástroje, kterými by dopad negativních externalit alespoň omezoval. Takovým nástrojem je např. zákonodárství či jiné formy státních zásahů stimulující firmy k ochraně životního prostředí.

- Přes uvedené okolnosti je trh nejúčinnějším nástrojem regulace národního hospodářství.
- Výše uváděné souvislosti patří k příčinám, proč není tržní regulaci ponechán zcela volný průběh, ale uskutečňuje se za spoluúčasti státu, jako specifického subjektu, který svými zásahy usiluje zejména o to, aby:
 1. stimuloval tržní mechanismus k vyšší účinnosti tím, že oslabuje vliv faktorů působících proti efektivnosti tržního mechanismu
 - (např. zákonodárství omezující zneužívání výsadních postavení).
 2. se v hospodářství vytvářely v dostatečné míře i veřejné statky a byly sníženy nepřiměřené sociální tvrdosti, které tržní mechanismus produkuje.
 3. byly vytvářeny předpoklady pro stabilní rozvoj hospodářského systému.